

Metoderapport 2012

De elendige

Reportasje, magasinet Plot

1. Navn:

Elida Høeg
Jo M. Bredeveien
Knut Gjerseth Olsen

2. Prosjektnavn:

"De elendige"

3. Samlet publisering:

"De elendige", reportasje i magasinet Plot #9, august 2012.

4. Redaksjon:

Magasinet Plot
Geitmyrsveien 7
0452 Oslo

5. Kontaktinformasjon:

Magasinet Plot
ved Knut Gjerseth Olsen
Geitmyrsveien 7, 0452 Oslo
Telefon: 48 10 47 28

6. Redegjørelse for arbeidet

a) Hvordan arbeidet kom i gang

Presseåret gikk sin vante sykliske gang, og våren 2012 så vi atter en gang debatten om rom-folket seile opp. 2012 var et spesielt år ettersom overgangsreglene som til nå har rammet EU-medlemmene Romania og Bulgaria var hevet. Dermed ble det lettere for tilreisende romfolk å sikre seg varig opphold i Norge. Norge kunne altså vente seg unormalt mange tilreisende nettopp denne sommeren. Likevel tok debatten sin vante form: folk snakket om romfolket, men aldri med dem. Pressedekningen var preget av korte og overflatiske glimt av de menneskene det hele egentlig handlet om. Politiske utspill så vel som kommentarer og debatter om romfolkets intensjoner og liv var oftest bastante, men dårlig underbygget og preget av mangel på genuin interesse for og kunnskap om livene, tankene og planene til de det hele handlet om. Vi så på det som en viktig jobb pressen hadde hoppet over å sikre offentligheten innsikt i romfolkenes liv i Oslo.

Det er også naturlig å henvise til Vær Varsom-plakatens punkt 1,5, der det heter at "det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre. Risikerte vi å få en offentlig debatt og politiske vedtak knyttet til romfolk-problematikken på sviktende grunnlag?"

Plots reporter Elida Høeg kontaktet aktivistene i Folk er Folk 27. juni 2012 og kom gjennom gruppen i kontakt med en gruppe romfolk som var villig til å ha med seg en reporter på slep i en uke.

b) Problemstillinger

Vi så altså at debatten savnet et skikkelig innblikk i hvordan livene til rom-folk egentlig var i Oslo. Målet med arbeidet var todelt. For det første ville vi skaffe oss et godt inntrykk av den grå hverdagen til en gruppe romfolk. Hva gjorde de på? Hvem var de? Hvordan levde de og hva tenkte de? Den andre delen av problemstillingen handlet om å sjekke stereotyper og forestillinger vi har av romfolket i Oslo opp mot virkeligheten: Tigger de, stjeler de, sender de penger hjem og behandles de bra eller dårlig? Driver de med organisert tiggende og kriminalitet? Ideen var grunnleggende sett å få et best mulig inntrykk av hvordan en vanlig uke i deres liv var. Vi hadde en tanke om å skrive en historie om mennesker, rett og slett å menneskeliggjøre objektene som var på alles lepper. Dette for å tilføre noe helt nytt i den store debatten om romfolket: kunnskap om hvem de er, hvordan de lever og hva de tenker.

c) Genuint nye funn.

Ingen. Se for øvrig et avsnitt lenger ned.

d) Metode

Organisering av arbeidet.

Reporter Elida Høeg kom i kontakt med paret Corina og Cantemir, samt deres nærmeste venn Valentin, via tolken og Folk er folk-talsmannen Nicolae Stoika. De gikk med på at Elida i en uke skulle få være med på alt de gjorde og kunne skrive åpent om alt – uten føringer. De gikk også med på at fotograf Eivind H. Natvig uka etterpå skulle få henge med dem og fotografere fritt. Søndag 1. juli tok Elida Høeg på seg fillete klær, gikk ut av sin leilighet på Majorstua og møtte de tre hun skulle skrive om ved Vaterlandsbrua. De

sju dagene som fulgte var hun med dem, spiste med dem og sov med dem på forskjellige steder i Oslo sentrum. Hun rapporterte jevnlig per telefon til sin redaktør – dette for å sørge for hennes sikkerhet. Hun hadde aldri på seg verdisaker (annet enn en gammel telefon og et kamera). Ved tre anledninger i løpet av uka møttes Elida og en av redaktørene for å oppsummere og planlegge fortsettelsen. Redaktørene jobbet parallelt med andre kilder; politi, UDI/departement, samt Folk er Folk.

Kildebruk og kildekritikk

Elida hadde med seg penn og en blokk og førte dagbok hele uka. Vi var bevisste på at fotografen skulle ta bilder først uka etterpå, slik at hans tilstedeværelse ikke grep inn i den daglige rytmen til folkene vi skulle rapportere om. Ettersom Elida kledde seg og tedde seg som sine kilder, ble det mulig for henne å gli inn som flue på vegg (se bilde til høyre). På sett og vis kan derfor metoden kalles en avart av Wallraffing: De konkrete kildene Elida Høeg forholdt seg mest til, var klar over at hun ikke var en av dem og at hun var der for å skrive. Men de andre "kildene" – nordmenn, alt fra politi og vektere til vanlige publikummere på gata – kunne ikke

skille journalisten fra dem hun dekket. Verken andre romfolk, politiet eller tilfeldige nordmenn visste dermed at det var en reporter med da de kom i kontakt med de romfolkene. Dette sikret oss autentiske inntrykk av hvordan romfolket møtes i Oslo by.

De tre hovedkildene snakket litt engelsk og noe spansk, noe som gjorde det forholdsvis enkelt å kommunisere med dem underveis. Vi satte likevel av to timer ved to forskjellige anledninger til dybdeintervjuer. Til dette ble det hentet inn tolk.

Det viktigste for saken var som sagt å observere dag for dag, minutt for minutt. Der det var behov – og mulig – sjekket vi de tre hovedkildenes versjoner av virkeligheten hos andre kilder, som da de skulle sende penger til Romania (vi sjekket at det faktisk var Corinas mor som mottok pengene, så langt det lot seg gjøre).

Men den viktigste delen av kildekritikk i denne saken handlet ikke om Corina, Cantemir og Valentin. Egentlig kan hele reportasjen betraktes som kildekritikk i det den er et forsøk på å se kritisk på avstanden mellom hvordan romfolk framstilles og virkeligheten. Da vi jobbet med denne saken badet medienorge i forskjellige framstillinger av hvem romfolket var, hvordan de levde, hvordan politiet jobbet med dem. Men medienorge manglet én sentral kilde: romfolket selv.

Andre medier gjenga eksempelvis politiets fortelling om hvordan de en natt hadde fått fjernet romfolk som laget støy og problemer under Vaterlandsbrua. Elida Høeg var en av dem som ble vekket da politiet sparket borti henne og vekket en hel gruppe mennesker som sov der i mangel på andre steder å være. Fortellingen norsk offentlighet fikk fra andre medier, var at romfolket holdt leven under brua. Men ingen andre medier var tilstede der det skjedde. Dermed var det bare i vår reportasje det kom fram at de som oppholdt seg under brua sov og ble vekket av et norsk politi som kjeppjaget dem vekk.

Det har blitt en etablert sannhet i Norge – blant ”folk flest”, men også ofte gjentatt i debatter og medier – at romfolket driver organisert tigging og organisert kriminalitet. For det første er det viktig å skille snørr og bart her: Er det ulovlig å organisere tigging? Hva innebærer en slik organisert tigging? Og den organiserte kriminaliteten: Finnes den blant romfolket? Hvordan fungerer i så fall denne?

I vårt konkrete tilfellet måtte i så fall spørsmålet bli: Var konstellasjonen Corina, Cantemir og Valentin en tiggermafia? Stjeler alle romfolk? Basert på mediedekningen, re det lett å få inntrykk av dette. Påstandene kunne bli dementert, men aldri av romfolket selv, eller av noen levde tett på dem over lengre tid. I løpet av den uken Elida Høeg bodde på gata med romfolket, opplevde hun aldri at de hun fulgte beveget seg inn i disse virksomhetene. Så kan man innvende: Selvfølgelig ville ikke de vi fulgte ha stjålet mens vår journalist var der, det ville vært dårlig butikk. Vi kan ikke trekke for vidtgående konklusjoner. Men vi kan slå fast følgende: Den organiserte kriminelle tiggerbanden fant vi ikke under Vaterlandsbrua denne sommeruka i 2012.

Andre medier fortalte mye om romfolk som tigget. Vi opplevde at tigging utgjør en ganske liten del av tiden (mest tid går til å leite etter tomflasker i søppelet). Vi var dessuten med som tiggere i en av få tiggestunder i løpet av den uka vi var med Cantemir og Corina. Det er ingen uvanlig sommerøvelse i norsk presse å tigge noen timer på gata, men det innblikket reportasjen gir i reporterens følelser kombinert med Corinas blikk, smerte og tilslutt tårer, er ikke hverdagskost i presse-Norge.

Dette er bare to av mange eksempler på at reportasjen i praksis fungerte som et kildekritisk korrektiv til den øvrige norske offentligheten.

Var våre kilder til å stole på? Fortalte de sannheten? Eller forstilte deg seg underveis og satte sin forbryterske virksomhet *on hold* den uken vi tilbrakte med dem (og de fire dagene og nettene vår fotojournalist Eivind Natvig tilbrakte på gata med dem uka etterpå)? Svaret på alle disse spørsmålene er: Kanskje. Vi vet ikke. Men ingenting tyder på det. Corina og Cantemir var fattige, sultne, slitne og engstelige. De var ikke vant til å forholde seg til journalister. Det er mulig at alt det vi fikk se var et skuespill. I så fall har romfolket så store ressurser og skuespillertalenter til rådighet at man kunne se for seg at de hadde valgt en annen tilnærming enn å sove under åpen himmel i den iskalde oslonatta og spise loff og billig kjøtt fra FirstPrice.

Problemer underveis

Torsdag ettermiddag skjedde det vi hadde håpet ikke skulle skje, men som hele tiden murret i bakhodet: Cantemir og Corina ba, via tolken, om penger for at Elida Høeg fortsatt skulle få lov til å være sammen med dem på gata. Logikken var enkel: Du får en sak ut av dette. Vi får ingenting, og vi deler maten vår og pengene våre med deg – selv om du ikke er flink til å samle flasker.

Elida Høeg ringte redaksjonen straks hun fikk pengekravet forelagt. Vi var lunkne – vi betaler ikke for journalistikk. Journalisten var ikke lysten på å avslutte, selv om det streng tatt ville være mulig å skrive den saken vi ønsket basert på den tiden hun hadde levd på gata allerede på dette tidspunktet. Vi kom til slutt fram at vi kunne betale 100 euro – rundt 750 norske kroner – for å få gjort jobben skikkelig. Dette er, helt åpenbart,

problematisk. Vi resonnerer på følgende vis: Romfolkets hverdag i Norge handler om å skaffe penger. Alt handler om det: De er her ikke på ferie, men for å tjene til vinterens opphold i hjemlandet (ofte Romania), og for å sende penger hjem til familien. I følge den logikken, ville det være vanskelig for oss å hevde at journalistikk er hevet over denne virkeligheten. Dessuten ønsket vi å se hvordan dette endret logikken i vår reporters samvær med kildene. Fram til denne torsdag formiddag, hadde forholdet vært preget av en viss likevekt: Elida Høeg så ut som en av dem, og hun gikk ikke ut av rollen, heller ikke ved ubehagelige sammenstøt med politi og vektere. (I parentes bemerket her: Hun gikk ut av rollen ved to anledninger også før denne pengeaffæren, noe som også framgår i den publiserte saken: En gang på aker brygge, da en vekter løp etter vår reporter og sigøynerne og sa at det var ulovlig å samle flasker; en annen gang da politiet skulle ha legitimasjon og så at hun hadde norsk ID-kort.)

Det er vanskelig å betale for journalistikk, og vi er fortsatt ikke helt komfortable med det vi valgte å gjøre. Det vi derimot er komfortable med, er at vi valgte å være helt åpne om dette, også på trykk. Saken er publisert som reporterens dagbok. Torsdagens rapport er i stor grad viet denne hendelsen. Å være åpen om betalingen var en selvfølge, men også et virkemiddel i den publiserte saken: Det ga en mulighet til å fortelle historien om gapet mellom oss og dem, som plutselig ble tydeligere av pengekravet.

Hva kaller vi metoden, og hvorfor er den viktig?

Vi velger å tillegge et punkt under metodedelene av denne rapporten. Vi er fullt på det rene med at dette ikke er en typisk SKUP-rapport. Vi velger å sende inn dette bidraget fordi vi skulle ønske at denne rapporten hadde vært innenfor standarden. Vi mener at den måten Elida Høeg gikk fram i denne saken, absolutt kvalifiserer til merkelappen "undersøkende journalistikk", og at metoden er verdt å dele – og gjentas av andre.

Man kan velge å kalle det deltagende journalistikk, eller observerende. Kalles også Wallraffing, som nevnt over. Det er ikke det viktigste. Selv kaller vi den nyanserende.

Metoden handler om tre ting: Tid; guts; og observasjon. Det er ikke alle som tar seg tid til å følge andre mennesker 24 timer i døgnet en uke i strekk. Det er ikke alle som har guts til å bo på gata i Oslo. De aller fleste greier å observere relevante hendelser om de først oppfyller nummer en og to.

Hvorfor er dette undersøkende journalistikk? Det er ingen regneark involvert. Ingen penger å følge (vel, 100 euro – men de betalte vi selv). Det handler om å gå inn i en ukjent virkelighet – på denne virkelighetens egne premisser. Spiser kilden loff og gamle pølser, spiser journalisten med dem. Sover kilden under åpen himmel i soveposer de har funnet i søpla, gjør journalisten også det. Dette kan synes selvsagt, men få gjør det. Og det til tross for den nærheten man oppnår ved å løse saker på denne måten.

Så åpner dette selvsagt også for en del dilemmaer. Man kommer (for) tett på kilden. Man kan misforstå det man observerer, og kilden kan lett jatte med for ikke å ødelegge den skjøre freden man har oppnådd med journalisten. Og selvsagt: Man endrer dynamikken i gruppen ved sin tilstedeværelse. Alt dette er relevante innvendinger. Som vi føler ikke var problematiske i vår dekning av denne saken.

Det henger i stor grad sammen med Plots format. Vi har plass til å beskrive tvilen og troen og de megetsigende scenene i våre dokumentarer. Vi tar den etiske diskusjonen på trykk, åpent for våre lesere. Det er plass til å vise kildene sine i vårt format. Til å være åpen om at vi betalte, og om vår (manglende?) presseetiske tvil rundt dette.

Når vi svarer "ingen" på punktet "unike funn" over, stemmer det i og for seg. Men samtidig er det på en måte feil. Sommeren 2012 raste diskusjonen om romfolket i Norge. Alle snakket om dem. Fremmedgjøringen av *den andre* var total. Vi gikk til roten av "problemet" og prøvde å finne ut hvem de var, disse menneskene som vi snakket så mye om. Vi kom tilbake med en historie om mennesker i en ekstremt vanskelig situasjon; unge mennesker som savnet sitt eneste barn og sin familie i hjemlandet; som mer enn å skaffe penger til å leve vinteren gjennom i sitt eget land levde fra hånd til munn i Norge; et par som var som nyforelsket i gode stunder; en ung kvinne med hjerteproblemer og uten penger til å kjøpe ny medisin når den hun hadde med seg fra hjemlandet tok slutt.

Kort sagt: Gjennom å leve på gata med romfolket i en uke, håper vi at vi kan ha bidratt litt til menneskeliggjøring av Corina og Cantemir – to av de alle de andre snakket så mye om i fjor sommer, men som ingen tok seg bryet med å snakke med.

Det hadde vi ikke klart uten å drive undersøkende journalistikk. Så kan man si at "dette kan jo alle gjøre". Ja, kanskje det. Metoden er fin sånn. Men bare Elida Høeg i Magasinet Plot gjorde det.

7. Spesielle erfaringer du vil nevne.

Elida Høeg ble en aldri så bitteliten mediehit i et sommerstille Norge etter at hun kom tilbake til det vanlige livet etter oppholdet i Oslos rennestein. Hun ble invitert til Dagsnytt 18 på NRK radio, og til Dagsrevyen. Hun ble intervjuet i aviser og andre radiokanaler. TV2 sendte sågar en reporter og fotograf til å dekke oppholdet hennes på gata i *real time*. Elida fortalte om sine opplevelser på gata og sin omgang med Corina og Cantemir. Interessen fra journalister gikk ofte på det helt basale. Spørsmål som "hvor gikk dere på do?"; "Stjeler de?"; "Spiste dere råttent mat?" er naturlige nok, kanskje. Men det sier kanskje også noe om i hvilken grad man tar disse menneskene på alvor. Avstanden mellom oss og dem ble tatt for gitt under hele sommeren 2012, og den har knapt blitt problematisert utenfor debattspaltene. Spørsmålene vitner dessuten muligens om at det er mange spørsmål som mange journalister har lyst å stille romfolket selv.

Spørsmålet blir jo da: Hvorfor spør de dem ikke?

Oslo 15. januar 2012.

På vegne av redaksjonen

Jo M. Bredeveien
Redaktør i Plot

Knut Gjerseth Olsen
Redaktør i Plot